

VILÁG- TÖRTÉNET

8. (40.) évfolyam 2018. 2.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **SÁGHY MARIANNE – BAÁN IZSÁK OSB**
THÉBÁTÓL A BAKONYIG
- **JEAN-MICHEL CARRIÉ**
THÉBAIAK NYUGATON?
- **KAREN BLOUGH**
SZENT MÓRIC LÁNDZSÁJA MINT A POGÁNYSÁG ELLENI
HADJÁRAT RÉSE AZ OTTÓ-KORBAN
- **BEAT NÄF**
HOGYAN LETT SZENT MÓRIC
A NÉMET-RÓMAI BIRODALOM VÉDŐSZENTJE?
- **GUDE SUCKALE-REDLEFSEN**
SZENT MÓRIC, A FEKETE KATONA KULTUSZA
A NÉMET-RÓMAI BIRODALOMBAN
- **SZEMLE**
NOVÁK VERONIKA, TŐSÉR MÁRTON, FÁBIÁN LAURA ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano,
Katona Csaba, Martí Tibor
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

8. (40.) évfolyam 2018. 2.

TARTALOM

Tanulmányok

Sághy Marianne – Baán Izsák OSB: Thébától a Bakonyig. Szent Móric és vértanútársainak tisztelete Európában (4–21. század)	175
Jean-Michel Carrié: Thébaiak nyugaton? Hadtörténet és hagiográfia	197
David Woods: Szent Móric és a thébai légio legendájának eredete	229
Karla Pollmann: Verses szenvedéstörténetek. Lyoni Szent Eucherius: Az agaunumi mártírok szenvedéstörténetének időmértékes parafrázisai	241
Frederick S. Paxton: Liturgia és gyógyítás a kora középkori szentkultuszban. A lázcsillapító Szent Zsigmond-mise	263
Karen Blough: Szent Móric lándzsája mint a pogányság elleni hadjárat része az Ottó-korban	287
Bozóky Edina: Szent Móric lándzsájának legendája Viterbói Gottfried szerint	311
Beat Näf: Hogyan lett Szent Móric a Német-római Birodalom védőszentje?	329
Gude Suckale-Redlefsen: Szent Móric, a fekete katona kultusza a Német-római Birodalomban	339

Emlékezet

Szent Eucherius: Az agaunumi vértanúk, Szent Maurícius és társai kínszenvedése	353
--	-----

Szemle

Egy régi klasszikus új köntösben (Novák Veronika)	359
A muszlim hódítás és a bizánci hatalom összeomlása Észak-Afrikában (Tösér Márton)	362
Az uralkodói ideál a középkori Cseh Királyságban (Fábián Laura)	367

Jelen számunkat Sághy Marianne és Baán Izsák OSB szerkesztette
A fordításokat lektorálta Sághy Marianne

A muszlim hódítás és a bizánci hatalom összeomlása Észak-Afrikában¹

A Keletrómai Birodalom 7. századi összeomlásának témája magyar nyelven kevés olvasnivalót tartogat az érdeklődő számára. Sejthető, hogy egy ezen belül is periferikusnak tekinthető rész, jelesül Észak-Afrika elvesztése még ehhez képest is ismeretlen terület. Walter Emil Kaegi, a téma régi kutatója azonban igazán lelkiismeretesen beleásta magát a témába,² s a források, valamint a szakirodalom alapos feldolgozásával figyelemre méltó művet tett le az asztalra, melyben képet ad arról, hogyan veszítették el a bizánciak afrikai tartományaikat, és hogyan szereztek meg azokat a muszlimok.

A 7. században Észak-Afrika a Római Birodalom fontos tartománya volt, amelyet viszonylag megkíméltek a népvándorlás korának viharai. Erről a vidékről származott a nagy perzsa háborúból végül győztesen kikerülő Heraclius császár (610–641) is, és a korai arab hódítások során elszenvedett keleti területvesztések (Egyiptom, Szíria) után Anatóliát leszámítva ez maradt az egyetlen nagyobb darabja a birodalomnak, melyet ráadásul elkerültek az előző évtizedek háborús pusztításai. Megtartása tehát fontos volt a kormányzat számára – de nagyjából ez minden, ami biztosan elmondható, mivel a történeti források csekély száma és töredékessége miatt igen nehezen lehet csak összerakni a területért vívott több évtizedes harcok históriáját (az első muszlim források a 9. század közepéről származnak, a bizánci krónikák alig érintik a témát, és szintén kések, Theophanes 9. század elején írt, latin krónikája pedig csak elszórt, ellentmondásos utalásokat tartalmaz a területről). Kaegi munkájának erénye, hogy ennek ellenére alapos képet ad a küzdelem lefolyásáról és háttéréről, a bizonytalanságok aránya mindazonáltal meglehetősen magas.

Az első fejezet a kutatás céljait és módszereit mutatja be (és beiktat egy kronológiai táblázatot az eseményekről), a második Észak-Afrika vonatkozó historiográfiájával foglalkozik a 19–20. században, a harmadik pedig a terület földrajzi és klimatikus viszonyait vázolja fel, ezzel alapozva meg a történeti részt. Ezután következik a történeti rész, először a korabeli afrikai keresztény környezetet mutatja be, a krisztológiai viták hatását a kortársakra, a politikai-vallási megosztottság szerepét a védelem gyöngülésében (kiemelve Maximos hitvalló ügyét); majd Heraclius örökségével foglalkozik, a korabeli bizánci stratégiai kultúrával, az afrikai tartományok védelmének kérdéseivel (a rendelkezésre álló haderő nagyságával, a védelem állapotával). A következő fejezettől tér rá az események tárgyalására, kezdve az arabok első térségbeli nagy portyájával és sufetulai (Sbeitla) győzelmükkel. Ez a hadjárat

1 Kaegi, Walter Emil: *Muslim Expansion and Byzantine Collapse in North Africa*. New York, Cambridge University Press, 2015. XX + 345 p.

2 Korábbi művei közül lásd: Kaegi, Walter Emil: *Byzantium and the Early Islamic Conquests*. Cambridge, 1992; Uő: *Heraclius, Emperor of Byzantium*. New York, 2003.

jellemző módon egybeesett Gregorius kormányzó lázadásával (645–647), akinek veresége és halála szabad teret engedett a muszlimok portyáinak – csak egy esztendőn át tartó dúlás után távoztak, jókora sarcot csikarva ki a helyiektől. A vereség nagy csapást jelentett a római presztízsrre, és a helyi haderő súlyos veszteségei után többé már nem is vállalkoztak újabb ütközetre az arabokkal.

A következő fejezet az ezt követő, kevés forrásban tárgyalt időszakot veszi sorra. Úgy tűnik, a császári hatalom helyreállt a térségben (legalábbis a *Pax* felírtos karthágói érmekből erre következtet Kaegi), de az utóbbi évek vereségsorozata és a politikai-vallási konfliktusok miatt aligha örvendett nagy tekintélynek. Az is kérdéses, hogy a partvidéki városokban egyáltalán mekkora befolyása maradt – a vidéki őshonos lakosság korábban sem volt nagy barátja a konstantinápolyi kormánzatnak (valószínűleg Gregorius lázadása is részben rájuk támaszkodott).

A következő zavaros évek aligha erősítették a keresztény lakosság morálját, a muszlimok számára viszont ösztönzést jelentettek az újabb portyákhoz. Náluk inkább a belpolitikai viszályok jelentettek problémát (656–661-ben zajlott az első polgárháború, *fitna*), így egyelőre a bizánciak még a tripolitániai városokat is vissza tudták szerezni. A császári hatalom erőforrásai viszont továbbra is csekélyek voltak a több fronton vívott hadakozáshoz, így tartós sikerben nem reménykedhettek. Ez Észak-Afrika esetében is igaz volt, a terület teljes potenciálját sosem tudták kihasználni, a bennszülött vidéki és a romanizált városi népesség egységesítésére sem voltak képesek (tulajdonképpen a hódító Róma számára is a városok és a partvidék volt fontos, a belső területekre csak ezek biztosítása miatt terjeszkedtek tovább). A központi kormányzat mindig is hajlamos volt arra, hogy a tartományok anyagi és emberi erőforrásait túlterhelje a saját céljai érdekében. Ezek lakossága viszont válságos időkben ezt a magatartást nehezen tolerálta, ilyenkor lényegében csak a katonai erő nyomásának engedett. Sejthető, hogy amikor az afrikai lakosság külső támadásoktól szenvedett, amelyektől csak újabb sarcok fizetése árán, nem pedig a császári haderőnek köszönhetően szabadulhatott, akkor a kormányzat presztízse gyorsan csökkent. A helyiek, ahogy keleten, úgy itt is hajlandóak voltak megalkudni az arabokkal a saját szempontjaik szerint, amit viszont Konstantinápolyban nem néztek jó szemmel és igyekeztek megakadályozni.

A terület védelmét a központ és a periféria közötti különbségek nehezítették a legjobban: a kormányzat és a helyiek prioritásai nagyon különböztek. Valószínű, hogy a dinasztia, melyet Heraclius az itteni erő felkelésére támaszkodva juttatott trónra, különösen érzékeny volt a helyi lázadásokra, melyekben Gregorius után sem volt hiány (661 körül egy lázadó helyi előkelő végül Moávija kalifához menekült, 653-ban és 669-ben Szicíliában tört ki újabb lázadás – ne felejtjük el, hogy ennek védelme is nagyban támaszkodott az afrikai kormányzók erejére). A latin katonaság mellett kézenfekvő lett volna a nagyjából autonóm berber lakosságra is támaszkodni az arabok ellen, az ő kapcsolatuk azonban nem volt zökkenőmentes a kormányzattal. Ironikus módon végül mégis a berberek ellenállása tolta el a hódítást a 8. század elejére, de a saját érdekeik miatt, mivel a törzseik területére benyomuló muszlimok ellen léptek fel, nem a császári hatalom támogatásáért – noha a császári kormánzatnak kapóra jött volna egy helyi barbár *rex* segítségével, csakhogy az ilyen cím adományozásától a fővárosban irtóztak.

A polgárháború végeztével az arab támadások új lendületet kaptak Észak-Afrikában is, az egyiptomi kormányzó nemcsak szárazföldön, de tengeren is portyákat indított. Hamarosan nyilvánvalóvá vált azonban, hogy már nem egyszerű rabló hadjáratokról van szó, az arabok elkezdtek a városok és erődített helyek bevételét (Hadrumentum/Sousse, Cululis/Ayn Jallula, majd Jerba szigete), és emellett újabb sarcot vetettek ki. A belső területeken

megszerzett erődítmények révén már nyugatabbra is kiterjeszthették hadműveleteiket, ahelyett hogy a parti városok ostromával vesződtek volna. Ugyanakkor a fiatal császár, II. Constans (641–668) is ekkoriban indult el különös nyugati útjára, elhagyva Konstantinápolyt Siracusáért. Nyilván a Földközi-tenger középső részén megmaradt birtokok védelme motiválta ebben, de túl sok eredményt nem tudott elérni, sem Itáliában a langobardok, sem Afrikában az arabok ellen. Hiába lett volna nagy jelentősége annak, ha nagyapja, Heraclius nyomdokaiba lépve eredményesen veszi föl a harcot a birodalom ellenségeivel, nem követte siker sem keleti, sem nyugati vállalkozásait. Az erőforrások tovább fogytak a háborúskodásban, és továbbra sem sikerült kidolgozni a megfelelő harcéljárást az arabok ellen. 667-ben Byzacena (Dél-Tunézia) tartományba kormányzót küldött Moávija kalifa (661–680), vagyis a portyákat a szervezett hódítás követte. A kudarcok tovább rontották a bizánciak morálját, és alighanem hozzájárultak Constans 669. évi meggyilkolásához. Ezután Észak-Afrika ügyei kikerültek a császárok prioritásai közül, az ellenállás a helyi erőkre hárult – az arabok viszont 670-ben megalapították Kairuant, Ifríkja székhelyét. Ez fontos változást jelentett ezen a hadszíntéren: eddig a muszlimok Tripoliból indították hadjárataikat, ez a kolónia viszont a további nyugati terjeszkedés ugródeszkája lett, első kormányzója Uqba ibn Nafi pedig kíméletlenül törekedett a Magreb meghódítására.

A muszlimok eddig a korábbi keleti hódításokhoz hasonló eljárást követtek: nem a parti városokat támadták, hanem a belső területekre, az ottani törzsi lakosságra koncentráltak. Ezután viszont már szárazon és vízen egyaránt támadtak, és a partvidék meghódítására törekedtek, továbbá tengeri vállalkozásaik elérték Szardínia szigetét is (Kaegi erről az epizódról sajnos keveset ír, bár a források csekélysége miatt ez érthető, de fölveti a lehetőségét annak, hogy a Mediterráneum középső részén esetleg a langobardok és a muszlimok koordinálták támadásaikat a bizánci állások ellen). A császári hatalom számára nem maradt már biztos pont a Földközi-tenger nyugati és középső vidékein. A helyzet további romlása biztos volt, az egyházi kincsek elvétele a finansziális problémák kezelésére pedig tovább rontotta az alattvalók és a kormányzat viszonyát (kései muszlim források alapján a császár adókövetései lázadáshoz vezettek Afrikában, melynek leverése után egyes elégedetlenek a muszlimokhoz fordultak segítségért). A császári erőfeszítések kudarca után valami másféle ellenállást kellett szervezni az arabokkal szemben (8. fejezet).

Kaegi ezután a muszlim felet veszi vizsgálat alá – esetükben még annyi kortárs forrás sem áll rendelkezésre, mint a bizánciaknál. Több kérdést vet föl e témában is: vajon még formálódóban volt-e az iszlám ekkor; a Magreb meghódítása kezdettől fogva az arabok céljai között szerepelt-e vagy csak a helyi erők portyáiból nőtt ki? Az biztos, hogy az Omajjádok közül az itteni portyákban többen részt vettek, például a későbbi kalifa, Abd al-Malik is, és az itteni sarc és zsákmány előnyt biztosított a kalifáknak a Moávija halála utáni helyzetben. Emellett a 670–680-as évektől az arabok számára egyre ismerősebb belső-numídiái területek legelői is mind jobban vonzották a támadókat. Annál is inkább, mert II. Constans halála után a helyi erők magukra maradtak, a partvidék városai és a törzsi erők között pedig nem volt összehangolt, egységes ellenállás a muszlimokkal szemben. Abd al-Malik kalifa (685–705) keleten ugyan lemondott a nagy anatóliai hadjáratokról, de uralkodása alatt afrikai hadvezérei lényegében felszámolták az ottani bizánci fennhatóságot. Érdekesek a szerző megállapításai a muszlim katonai gondolkodásról és Moávija kalifa agresszív stratégiájáról: tudatosan törekedett arra, hogy megingassa a bizánciakat azzal, hogy a kialakult sztereotípiáik ellenében cselekedett (téli hadjáratok indítása Anatóliába, tengeri haderő megszerzése, Konstantinápoly hosszú blokádja). Mindezek azt mutatják, hogy a bizánciakat még ekkor is meglepetésként érték a muszlimok innovatív eljárásai.

669 után a kormányzat már aligha tett erőfeszítéseket az afrikai tartományok megvédésére (a 6. ökumenikus zsinat ugyan lezárta a krisztológiai vitákból fakadó konfliktusokat, de ennek nem lehetett hatása a muszlim expanzióra), és azok védelme lényegében a helyi elite hárult – bár Kaegi rámutat, hogy egyes helyi történészek szerint ez már korábban megtörténhetett. Numídia tartomány amúgy is elszigeteltebb volt, kikötői jócskán elmaradtak Karthágótól, a belső területek bennszülött törzsei pedig csak lazán kapcsolódtak a birodalomhoz. Bár erősített települések, római kori erődök szép számban találhatók ezen a vidéken is, nem tűnik úgy, hogy itt koordinált ellenállást fejtettek volna ki, valószínűbb, hogy az egyes települések, vidékek ki-ki magáért alapon intézték ügyeiket, így az arabokkal kapcsolatban is – Ibn Khaldún szerint ez volt a muszlim hódítás lassúságának fő oka.

Akárhogy is, korai muszlim forrás szerint 678-ban Karthágóban az ismeretlen helyi főhatóság és a muszlimok fegyverszünetet kötöttek, azon az alapon, hogy Byzacena az utóbbiaké, míg Zeugitana (a régi Africa Proconsularis, Észak-Tunézia) bizánci kézen marad. Úgy tűnik azonban, az egyezség nem terjedt ki a belső vidékekre, ahol az arab támadások tovább folytatódtak (Kaegi ugyan kételkedik abban, hogy Uqba valóban eljutott az Atlanti-óceánig, de a régebbi irodalom által feltételezett útvonalát térképen bemutatja). A bennszülött numídiái törzsek ellenállása azonban még korántsem tört meg, a terület környezeti viszonyai sem könnyítették meg az arabok helyzetét, és az Aures-hegység lakói is Kasila vezetésével komoly ellenfélnek bizonyultak (az viszont források hiányában nem világos, hogy ellenállásuk megszervezésében a bizánciaknak volt-e szerepe). Uqba nyugati portyájáról hazafelé vonulva kelepcébe futott és elesett, ezután Kasila még Kairuant is be tudta venni (a *Liber Pontificalis* szerint 685-ben az egész Africa római kézre jutott). Ez viszont a 678. évi egyezség végét jelentette, mivel a muszlimok nem nyugodtak bele a nekik átengedett területek elvesztésébe. Újabb hadat indítottak, 688 körül végeztek Kasilával és újra kiterjesztették nyugati portyáikat, talán egészen a Moulouya folyóig. A bizánciaknak már nem volt ereje arra, hogy szövetségeseik sikerét kiaknázzák.

A következő pár évben a muszlim hódítás teljessé vált: elesett Karthágó (698), majd egy újabb Aures hegyvidéki vezér, Kahina is elbukott (698–703). A fontos kikötőváros nélkül a kormányzat számára a kommunikáció a még megmaradt ellenálló területekkel lényegében fenntarthatatlanná vált, így utóbbiak ezután vagy elbuktak, vagy megegyeztek a hódítókkal. A bennszülött törzsek vezetői már korábban kezdtek áttérni az iszlám hitre, ami ezután nyilván általánossá vált, és a nyugati portyákon növekvő számban vettek részt (erről a döntő fontosságú folyamatról viszont szinte semmilyen forrás sem maradt fenn, de az iszlámizáció folyamata nem is témája a kötetnek). Musa bin Nusayr kormányzósága idején a Magreb nyugati része is arab kézre került, és a tengeren is portyákat indítottak Szardínia és a Baleári-szigetek ellen. Amikor Musa egyik bennszülött kliensét, Tariq bin Ziyadot Hispaniába küldte, 1700 emberéből csak 16 volt arab, a többi áttért berber. Kaegi megjegyzése a 261. oldalon a már 711 előtt Hispaniában portyázó mórokról azt mutatja, hogy a muszlimok nem egy nagyszabású terv alapján indultak Hispania meghódítására, csak kihasználták a kínálkozó lehetőségeket. A bizánciak ezeken a nyugati végeken már érdemben aligha fejtettek ki ellenállást, bár a partvidéken még birtokolhattak néhány várost, már ha a vizigótok el nem ragadták ezeket a harcok alatt, mint Septemet és Tingist (Ceuta és Tanger). A bizánciak ezután már csak a Mediterráneum nyugati részén megmaradt szigetek megőrzésével foglalkoztak, a gótokkal közös fellépés ötlete a muszlimok ellen egyik félben sem merült fel (bár az előbbieken tengeri hatalmukat nyilván fenn kívánták tartani, mert még Karthágó eleste után is portyáztak hajóik a vizigót partokon). A muszlimok pedig továbbra is arra törekedtek, hogy a bizánciak tengerészeti jelenlétét ebben a térségben felszámolják. II. Justinianus bu-

kása után (705) a bizánciak belviszályai megint csak megkönnyítették a hódítók dolgát, mivel ezután még kevesebb figyelmet szenteltek a nyugati ügyeknek Konstantinápolyban.

Kaegi műve hiánypótlónak tekinthető, de korántsem hiányosságok nélküli munka. Magát a címben jelzett folyamatot, vagyis a muszlim hódítás és a bizánci hatalom összeomlását (amit az eddigi bekezdésekben összefoglaltam) például csak az 1. fejezet végén található időrendi táblázatban lehet áttekinteni, a történeti fejezetek egyéb témákat is tárgyalnak, így viszont kissé nehezen követhetők az események összefüggései. A numizmatikai és pecsétani kitérők könnyen félrevezethetik a laikus érdeklődők figyelmét, ezeket szerencsésebb lett volna a fejezetek végén, külön egységben kifejteni, persze a szakértők éppen hogy kevésnek találhatják ezeket, miként fordítva is igaz, a szerző régészeti kutatásokkal kevésbé támasztja alá mondanivalóját. Bár a kötet elsődlegesen hadtörténeti munka, a szemben álló felek erőiről nagyon kevésbé lehet képet kapni – ez persze érthető a forrásanyag hiánya miatt, ugyanakkor Kaegi a stratégiai kultúrák különbözőségét jól ábrázolja (a 135–140. oldalon a *Strategikon* alapján elemzi az afrikai bizánci csapatok taktikáját is). Talán megérte volna bővebben kitérni az arabok törzsi szervezetre épülő haderejére, mivel ez már kezdetől fogva hatékonyan integrálta a helyi berber erőket, míg a bizánciak vereségének fontos oka volt, hogy ezt az erőt nem tudták céljaikra felhasználni, csak későn és részlegesen (pedig többször is érintette a témát, 154., 184. o.), és a haditengerészeti vonatkozásokat is részletesebben tárgyalhatta volna a szerző. Az viszont mindenképpen Kaegi javára írható, hogy munkája során tekintélyes forrásanyagot és bőséges nemzetközi szakirodalmat (kéziratokat is) tanulmányozott, személyes terepbejárásokkal kiegészítve (10 térkép is segíti az olvasót, viszont egy régi/mai helynévmutató is hasznos lett volna). A témát a forrásanyag hiányosságai és interdiszciplináris jellege miatt csak egy többszerzős monográfiával lehetne mélyrehatóbban feldolgozni. Mindent összevetve tehát igen hasznos kötet, mivel amellet, hogy jól összefoglalja mindazt, amit a témáról tudni lehet, újabb vitákat indíthat a kutatók körében.

Tőser Márton*

* PhD, történész.

CONTENTS

Studies

Marianne Sághy – Izsák Baán OSB: From Thebes to the Bakony: The Cult of Saint Maurice and his Companions in Europe (4 th –21 th Century)	175
Jean-Michel Carrié: Thebans in the West? Military History and Hagiography	197
David Woods: The Origin of the Legend of Maurice and the Theban Legion	229
Karla Pollmann: Poetry and Suffering: Metrical Paraphrases of Eucherius of Lyons' Passio Acaunensium Martyrum	241
Frederick S. Paxton: Liturgy and Healing in an Early Medieval Saint's Cult: The Mass in Honore Sancti Sigismundi for the Cure of Fevers	263
Karen Blough: The Lance of Saint Maurice as a Component of the Early Ottonian Campaign against Paganism	287
Edina Bozóky: The Legend of Saint Maurice' Lance according to Gottfried of Viterbo	311
Beat Näf: How Did Saint Maurice Become the Patron Saint of the Holy Roman Empire of the German Nation?	329
Gude Suckale-Redlefsen: The Cult of Saint Maurice, the Black Soldier in the Holy Roman Empire of the German Nation	339

Memory

Eucherius of Lyon: Passio Acaunensium Martyrum	353
--	-----

Book Reviews

Education and Culture in the Barbarian West: From the Sixth through the Eighth Century (Veronika Novák)	359
Muslim Expansion and Byzantine Collapse in North Africa (Márton Tóssér)	362
The Ideal Ruler in Medieval Bohemia (Laura Fábíán)	367

HU ISSN 0083-6265

Kiadja az MTA BTK Történettudományi Intézet
A kiadásért felel Fodor Pál igazgató
A szerkesztési, tördelési munkálatokat
az MTA BTK TTI tudományos információs témacsoportja végezte
Vezető: Kovács Éva
Tördelőszerkesztő: Zsigmondné Balázs Ildikó
Nyomdai munkák: Krónikás Bt., Biatorbágy

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

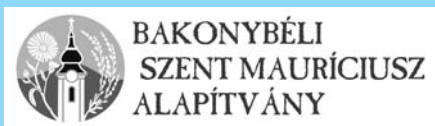

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

Lapszámunk támogatói:
Szent Mauríciusz Monostor
Bakonybéli Szent Mauríciusz Alapítvány

A Világtörténet 2018-as évfolyamának megjelentetését a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap